

Birna Arnbjörnsdóttir

Orðabækur, málfræðigrunnar og netkennsla

1 Inngangur

Við Hugvísindastofnun Háskóla Íslands hefur á undanförunum fjórum árum verið í þróun kennsluforritið *Icelandic Online* sem er námskeið í íslensku sem erlendu máli með vefaðgangi. Kennsluforritið var gefið út í þremur hlutum á árunum 2004 og 2005. Fljótlega eftir að hönnun *Icelandic Online* hófst árið 2001 varð ljóst að þróa þyrfti hjálparmiðla svo sem málfræðigrunn og tvímála orðasöfn nemendum til stuðnings og að miðlana þyrfti að laga að málfærni nemenda sem eru byrjendur í íslenskunáminu sem og að innihaldi námskeiðsins. Þær hugleiðingar sem fram eru settar hér að neðan eru byggðar á rannsóknum og reynslu tengdri þróun *Icelandic Online* og umræddra hjálpargagna. Sérstaklega er hugað að því hvernig framsetning hjálpargagna á netinu getur komið byrjendum í námi beygingarmála sem best að gagni enda er óhjákvæmilegt að slík gögn eða hjálparmiðlar skipi hærrí sess í kennslu og námi mála þar sem orð hafa margar birtingarmyndir en við nám tungumála sem ekki teljast beygingarmál. Í framhaldi af því verður reynt að draga fram muninn á orða- og málfræðibókum sem hefðbundnum uppsláttarritum annars vegar og orða- og málfræðibókum sem handbókum í tungumálanámi hins vegar og vísað í því sambandi til hvernig hugmyndir um notkun hjálparmiðla í tungumálanámi samræmast nútíma kenningum um tileinkun

erlendra mála. Þá verður sagt frá því hvernig orðalistar og málfræðigrunnur voru sérhannaðir og aðlagðir málfræðni nemenda og innihaldi *Icelandic Online* en hönnunin tók mið af kenningum um máltil-einkun fullorðinna og þróun í kennslu og námi tungumála á netinu sérstaklega. Að lokum verða færð rök fyrir því að haldgóðar upplýsingar um málfræði eigi heima í orðabókum hvort sem þær eru þróaðar fyrir notkun á netinu eða ekki og velt upp hugmyndum að málheild eða gagnabanka um íslenskt mál á Internetinu sem væri uppbyggður í ákveðnum lögum á svipaðan hátt og gert er í *Icelandic Online* þannig að úr honum mætti sækja upplýsingar við hæfi notandans hvort sem hann er málfræðingur að sinna rannsóknum eða nemandi að stíga sín fyrstu skref í tileinkun íslensku sem erlends máls.

2 Icelandic Online

Icelandic Online I er kennsluforrit með vefaðgangi sem ætlað er byrjendum í námi í íslensku sem erlendu máli. Námskeiðið, sem var styrkt af Lingua 2 áætlun Evrópusambandsins, Rannís, NordPlus, sjóðum Háskóla Íslands o.fl. var þróað við Háskóla Íslands og er samstarfsverkefni Hugvísindastofnunar Háskólans, Stofnunar Sigurðar Nordals og íslenskuskorar auk sex erlendra háskóla en höfundur er verkefnisstjóri. Námskeiðið er þróað með ákveðinn skilgreindan markhóp í huga, þ. e. háskólastúdenta sem eru að hefja íslenskunám á Íslandi eða erlendis en námskeiðið hefur einnig reynst vel í kennslu fullorðinna innflytjenda auk nemenda með annað móðurmál en íslensku í framhaldsskólum landsins. Námskeiðið er jafngildi 45 klukkustunda náms. Nemendur í *Icelandic Online I* geta valið um tvö þemu, náttúru og menningu, eða í allt um níu hundruð námsviðföng í sex bálkum. Þar sem markhópurinn var skýrt skilgreindur var unnt að gera námskeiðið markvissara og raunhæfara með tilliti til innihalds og markmiða, m.a. með því að tekið var mið af viðurkenndum kenningum um hvernig fullorðnir tileinka sér tungumál, áhugasviðum háskólanema og því málumhverfi sem líklegt var að nemendur þyrftu að bjarga sér í með því að nota íslensku. Í *Icelandic Online I* er að auki reynt að auðvelda nemendum skilning á uppbyggingu íslensks máls með nýrri aðferðafræði í framsetningu á málfræði. Aðferðin er ný nálgun í kennslu beygingarmála þar sem fallorð hafa mörg birtingarform og því óhjákvæmilegt að áhersla á málfræði sé meiri strax í upphafi náms en í

kennslu tungumála sem ekki eru þannig uppbyggð. Í því samhengi þarf sérstaklega að huga að því að setja fram málfræðiupplýsingar og orðskýringar í merkingarlegu samhengi í námsefninu þ. e. að nemandinn vinni með málfræðiupplýsingar í tengslum við málnotkun og að upplýsingarnar séu einfaldaðar og aðlagðar bæði að færni nemandans í tungumálinu og að námsefninu. Þetta á sérstaklega við á fyrstu stigum náms. Með notkun tölva má auðveldlega gera flókin málfræðileg atriði sýnileg á gagnvirkan hátt. Með aðstoð myndefnis og jafnvel hreyfimynda má skýra orð og orðasambönd þannig að byrjandinn átti sig á merkingu þeirra, sérstaklega þegar upplýsingarnar tengjast beint efninu sem nemandinn vinnur með hverju sinni. Hér er átt við framsetningu málfræði og orðskýringa í textanum eða námsefninu sjálfu en hið sama á reyndar við um framsetningu upplýsinga í hjálparmiðlum. Hér á eftir verða sýnd dæmi um slíka aðlögun og dreginn fram munurinn á framsetningu upplýsinga úr orðasöfnum, alfræðisöfnum og málfræðigrunnum á netinu sem nýtast sem handbækur á fyrstu stigum tungumálanáms og hefðbundinni framsetningu málfræði og orðskýringa í uppsláttarritum.

3 Orðabækur sem uppsláttarrit, orðabækur sem handbækur og kenningar um máltileinkun

Markmið orðabóka sem uppsláttarrita er m.a. að gefa tæmandi lýsingu á merkingu orða ásamt nauðsynlegum upplýsingum um notkun þeirra. Oftast er þá gert ráð fyrir að notendur hafi góða færni í málinu sem unnið er með. Notkun uppsláttarrita af þessu tagi til kennslu samræmast markmiðum hugsmíðahyggjunnar (Bruner 1974) en aðalinntak þeirrar kenningar er að hafi nemandinn greiðan aðgang að upplýsingum muni hann byggja upp sinn eigin þekkingargrunn. Í tungumálanámi og -kennslu birtist hugmyndafræði hugsmíðahyggjunnar í því formi að nægilegt *ilag* í málumhverfinu, þ. e. greiður aðgangur að markmálinu, nægi til máltileinkunar. Þetta má sjá m.a. í aukinni áherslu á notkun gagnabanka eða málheilda í tungumálakennslu sem gefa nemandanum tækifæri til að uppgötva sjálfur formgerð málsins út frá málnotkunardæmum, sérstaklega klösnum (Ellis 2003). Með tilkomu veraldarvefsins hefur aðgengi að rauntextum aukist til muna sem aftur hefur aukið möguleika nemandans á að efla

færni í erlendum tungumálum með því að vafra um veraldarvefinn í vefleiðöngrum og grúska í gagnagrunnum á markmálinu. Greiður aðgangur að rauntextum ásamt tækifærum til að spjalla á markmálinu á þar til gerðum rásum við innfædda og aðra nemendur og koma sér saman um merkingu orða og orðasambanda (negotiate meaning) er undirstaða nýrrar nálgunar í tileinkun tungumála gegnum tölvur sem kallast *Networked Language Learning* (Warschauer 1998; Warschauer og Kern 2000; Kern, Ware og Warschauer 2004). Þessi nálgun leggur aðaláherslu á tjáskipti sem undirstöðu máltileinkunar en sú nálgun hefur verið ríkjandi í tungumálakennslu undanfarin ár (Lantolf 2000). Munurinn á hefðbundnum tjáskiptamiðuðum kennsluáðferðum og *Networked Language Learning* er að síðari nálgunin á við samskipti manns og tölvu.

Samskiptanetanálgunin (*Networked Language Learning*) hentar illa byrjendum í tungumálanámi því þeir hafa ekki nægilega málfærni til gagnlegra samskipta. Hún hentar líka illa í kennslu beygingarmála þar sem margbreytileiki birtingarforma torveldar skilning og tjáningu. Það er erfitt að þjálfra flæði (auka sjálfvirkni) í tjáskiptum þegar útskýra þarf strax frá upphafi hvers vegna svo mörg orð hafi svo mörg birtingarform.

Dæmi um notkun gagnabanka og internetsins til tungumálanáms má sjá í aukinni notkun leitarvéla t.d. *Google* sem uppsláttarrits, m.a. til að sannprófa reglur og hefðir um málnotkun, t.a.m. í ritun (Hubbard 2004). En notkun gagnabanka og opinna alfræðibóka (*wikis*) og almennra leitarvéla er afar óreiðanleg og krefst í raun nokkurrar færni í tungumálinu til þess að hún gagnist nemandanum. Til dæmis mætti auðveldlega kynna sér hvaða birtingarform nafnorðið *kona* í fleirtölu með greini hefur með forsetningunni *frá*. Er það *frá konunum* eða *frá konurnar*? Notandinn slær þá inn á *Google*: '*frá konunum*' fyrst og í ljós kemur að það kemur fyrir 917 sinnum á íslenskum vefsíðum. En ef slegið er inn *frá konurnar* kemur það aldrei fyrir (leit gerð á www.google.com 25. ágúst 2005). Af þessu má draga þá ályktun að birtingarform nafnorðsins *kona* í fleirtölu með greini á eftir forsetningunni *frá* er *konunum*. Þessi aðferð er þó ekki alltaf jafn örugg og sést það á prófi ef slegið er inn *þau langar* og *þeim langar*. Hið fyrra kemur fyrir 70.600 sinnum á íslenskum vef- og blogg síðum en hið síðara á 82.200 síðum (leit gerð á www.google.com 25. ágúst 2005). Þó að þetta sé hugsanlega vísbending um raunverulega málnotkun er þessi leið síður lík-

leg til að hjálpa byrjanda í íslenskunámi til að byggja upp málkerfi íslenskunnar. Hér er gengið út frá því að markmið íslenskukennslu sé að kenna nemendum staðlað nútímamál.

Að sumu leyti virðist þessi nýja hugmyndafræði, þ.e. hugsmíða-hyggjan og samskiptanetanálgunin, ganga í berhögg við niðurstöður rannsókna á máltileinkun fullorðinna sem hafa sýnt að þrátt fyrir góðan vilja og næg tækifæri og, að því er virðist, mikið ílag s.s. þegar nemandi er að tileinka sér tungumálið sem talað er í málumhverfi hans, virðist fullorðið fólk ekki læra tungumál með því einu að nota það eða leika sér með það (Schmidt and Frota 1986). Það eitt og sér að hafa nægilegt ílag í umhverfinu, þ. e. nægilegan aðgang að tungumálinu virðist ekki nægja til að nemendur tileinki sér formgerð málsins, a. m. k. ekki fullorðnir nemendur (Schmidt og Frota 1986, Doughty og Williams 1998). Þetta hefur áratuga áhersla á flæði og tjáskipti í tungumálakennslu sýnt. Aukið flæði hefur fengist á kostnað hittni, þ. e. þó að nemendur hafi aukið færni sína til að tjá sig á markmálinu hefur það ekki að sama skapi aukið getu nemandans til að tala rétt. Þetta á sérstaklega við um beygingamál. Í ljósi þessarar reynslu hefur áhugi fræðimanna aukist á undanförunum árum á orsökum og eðli stöðunar (fossilization, end state) í tungumálanámi því að ljóst er að máltileinkun hjá langflestum fullorðnum staðnar áður en millimálið nær að endurspeglar málkerfi markmálsins fullkomlega (Bley-Vroman 1989, Lardiere 1998, Birdsong 1999).

Varhugavert er að yfirfæra kennslunálgun sem byggist á því að efla málfærni með því að auka tækifæri til tjáskipta manna í millum (augliti til auglitis) og þá oftast ekki með kennara sem kann eitthvað fyrir sér í markmálinu beint á aðstæður þar sem tjáskipti eru milli nemanda og tölvu. Margir sem aðhyllast tjáskiptanálgun í tungumálakennslu hafa haldið því fram að málfræðikennsla væri næsta óþörf (Krashen 1989) og þar með mætti draga þá ályktun að óþarfi sé að hafa upplýsingar um málfræði í orðabókum. Þetta hljómar eins og ákveðin þversögn — en þegar hugsmíðahyggjumenn tala um að greiður aðgangur að tungumálinu sé forsenda máltileinkunar eiga þeir við tungumálið sjálft en ekki hefðbundnar málfræðiútskýringar — eins og dæmið af Google hér á undan sýndi. En þegar um sjálfsnám á netinu er að ræða, án kennara eða leiðbeinanda, verður það ennþá mikilvægt að nemandinn hafi aðgang að réttum upplýsingum um tungumálið og þurfi ekki að reiða sig á misgóðar heimasíður og opin alfræðisöfn

(wikis). En forsenda þess að geta nýtt sér slíka miðla er að nemandinn hafi grunnfærni í markmálinu.

Til þess að byrjandinn hafi sem mest gagn af hjálparmiðlum, s.s. orðabókum og málfræðigrunnum, þarf að laga upplýsingarnar sem í þeim er að finna að málfræni nemandans. Þetta er mögulegt gegnum tölvur. Tilgangur orðabóka sem handbóka er að vera leiðbeinandi um uppbyggingu og notkun tungumálsins en notendur eru nemendur í erlendum tungumálum. Notkun handbóka um málfræði og málnotkun samræmast kenningum um að fullorðnir hafi gagn af leiðbeiningum um uppbyggingu málsins, þ. e. hafi gagn af málfræðikennslu (Doughty and Williams 1998). Áhersla á málfræði verður sjálfkrafa meiri í beygingarmálum og því vert að skoða notkun hjálparmiðla sérstaklega þegar kemur að tileinkun slíkra tungumála, m.a. íslensku.

4 Hlutur málfræði í orðasöfnum

Umræðan um máltileinkun fullorðinna, hvort hún er sérhæfð (Jackendoff 1994) eða hvort tungumál lærast eins og hver annar lærdómur (sambandshyggja/connectionism) (Rumelhart og McClelland. 1986) byggist að einhverju leyti á því hvernig maðurinn tileinkar sér beygingar. Pinker og Prince (1988, 1994) bentu á að ef til vill væru ekki allar beygingarendingar leiddar af reglum heldur þyrfti nemandinn að læra sumar utan að og væru þær þá merktar sérstaklega í orðaforða (Lexicon). Þetta ætti sérstaklega við um óreglulegar beygingar. Ef svo er leiðir það af sjálfu sér að kenna þarf reglulegar endingar á annan hátt en óreglulegar endingar, þ. e. kenna þarf reglur og hvernig á að beita þeim annars vegar en ganga út frá því að aðrar beygingar þurfi að læra utanbókar og haga kennslu í samræmi við það. Það gefur augaleið að það hjálpar nemandanum við námið að segja honum að það sé góð þumalputtaregla að þágufall fleirtölu nafnorða hefur alltaf endinguna *-um* í stað þess að bíða eftir því að hann komist að þessu sjálfur m.a. með því að leita á Google (Birna Arnbjörnsdóttir 2003, 2004). Annar háttur verður þá hafður á þegar aðstoða á nemandann við að tileinka sér óreglulegar beygingar. Ef upplýsingar um óreglulegar beygingar geymast með einstökum orðum í orðaforða og nemandinn verður að læra utan að, tengist tileinkun þeirra tíðni í flagi. Því oftast sem nemandinn hittir fyrir óreglulega beygingu, því líklegri er hann til að tileinka sér beyginguna. Óreglulegar endingar þurfa því

að koma oftast fyrir í námsefninu til að auðvelda nemandanum að læra þær utan að. Framsetning málfræði í orðabókum, málfræðigrunnum og í kennslu verður þá í samræmi við það. Hér skal það tekið fram að íslenskan er merkilegt rannsóknarefni frá sjónarmiði máltileinkunar fyrir þær sakir að veikar og sterkar beygingar íslenskra fallorða falla ekki sérlega vel að þessari almennu flokkun í reglulegar og óreglulegar beygingar. Clahsen og fleiri (2003) hafa stungið upp á því að skiptingin sé ekki svona skýr heldur séu algengar virkar endingar bundnar reglum en aðrar ekki. Sambandshyggjumenn (Rumelhart og McClelland 1986) telja tileinkun beyginga betur lýst sem einu allsherjar námskerfi þar sem beygingarform orða safnist saman um kjarnaorð eða grunnmynd í orðasafni og að tengingin milli taugunga styrkist og treystist með aukinni notkun þar til notkunin er orðin sjálfvirk. Þessar kenningar hafa áhrif á framsetningu hagnýtrar málfræði og kennslu beygingarmála. Þess má geta að rannsóknir m.a. Kolbrúnar Friðriksdóttur (2004), sem hafa beinst að því að skoða það ferli sem nemendur fylgja við að tileinka sér nafnorðabeygingar í íslensku, benda til þess að það taki nemendur níu mánuði að átta sig á algengum fyrirsegjanlegum beygingum þrátt fyrir að þeir hafi fengið beina málfræðikennslu.

5 Málfræði og orðasafn lagað að málfærni nemandans og að námsefninu

Hér er að ofan hefur verið vitnað í rannsóknir sem sýna að fullorðnir hafa gagn af málfræðikennslu í tileinkun erlendra mála (Schmith og Frota 1986). Þetta á sérstaklega við um beygingar. Hér er hins vegar ekki verið að mæla með beinni málfræðikennslu eins og tíðkaðist á árum áður. Í *Icelandic Online* var valin sú leið að vekja athygli á málfræðinni í merkingarlegu samhengi. Mismunandi litir eru notaðir til að vekja athygli á áhersluatriðum í textanum með aðferð sem kölluð hefur verið *Fókus á form* (Doughty og Williams 1998). Upplýsingar um uppbyggingu málsins, merkingu orða og reglur um málnotkun eru settar fram þannig að nemandinn geti áttað sig á þeim þrátt fyrir litla færni í málinu (Birna Arnbjörnsdóttir 2004). Í þessum tilgangi var hannaður sérstakur málfræðigrunnur fyrir byrjendur (Gunnar Þorsteinn Halldórsson 2004). Hanna þurfti grunninn á þann

hátt að upplýsingarnar mætti kalla upp í ákveðnum þyngdarstigum. Nemendur geta þá nálgast málfræðina í þremur lögum eða vinnupöllum (scaffolding) (Peregoy og Boyle 1993) eftir því hversu djúpt nemandinn treystir sé til að kafa í málfræðina. Við hvert stig eða lag dýpkar umfjöllunin: Fyrst er vakin athygli á málfræðiatríðum sem lögð er áhersla á í námsefninu með því að lita yfir viðeigandi orð eða orðasambönd með mismunandi litum (sjá 1. á mynd 1). Þá kemur stutt málfræðileg skýring sem er ein lína (sjá 2. á mynd 1). Með því að smella á línuna kallar nemandinn fram kassa með frekari upplýsingum s.s. beygingarlýsingum (sjá 3. á mynd 1) og þeir allra áhugasömstu geta komist í gagnagrunninn sjálfan (4. á mynd 1). Tölurnar við hliðina á málfræðiskýringunum í kassanum (á mynd 1) vísa til þeirra kafla í málfræðigrunninum þar sem finna má nánari umfjöllun um efnisatriðið.

Í dæminu hér að neðan er verið að kenna atviksorð. Með því að smella á grænan ferhyrning eru atviksorð lituð með grænum lit (1. á mynd 1). Um leið kemur upp setning sem segir: *Atviksorð tákna ýmist dvöl eða stefnu* (2. á mynd 1). Með því að smella á setninguna kemur fram kassi með nánari upplýsingum og notkunardæmum (3. á mynd 1). Takið eftir að aðeins eru útskýrð þau atviksorð sem koma fyrir í textanum. Tölurnar til vinstri við útskýringarnar í kassanum vísa svo til nánari umfjöllunar um atviksorð og notkun þeirra í málfræðigrunninum sjálfum (4. á mynd 1).

Vinnupallar (scaffolding)

1. Fókus á málfræðiatríði
2. Skýring
3. Stutt umfjöllun um málfræði
4. Málfræðigrunnur

málfræði

1.3.2	2.7
2.2.1	Aðskorð tákna ýmist dvöl eða stefnu. Í mörgum
2.2.3	síðum eru tí þó þar sem aðeins smáa
2.2.5	áskorð herra lí gæna eða þri hett á ut.
2.4.2	Alþugi að engin merkingarnar er á hér og
2.7	hérna en þarna er aðeins hægt að nota ef
	stær lí stöðuna senn er átt.
	dvöl eða lí hár/hárna þar/þarna
	alsha ann lí tingsá þingsá

Þjómsdóttir
Báskur 14. 2005

Mynd 1. Vinnupallar (scaffolding)

En það nægði ekki að hanna sérstakan málfræðigrunn eingöngu því engin netorðabók var til sem hentaði til notkunar við kennslu íslensku á netinu. Úr varð að samstarfsaðilar frá háskólanum í Wisconsin keyptu rétt til að nota *Íslensk-enska orðabók* (1989) eftir Sverri Hólmarsson, Chris Sanders og John Tucker. Þessi orðabók var síðan uppfærð til að útskýra þau orð sem koma fyrir í námskeiðinu með ákveðnum takmörkunum þó. Upphaflega stóð til að tengja hvert einasta orð í námsefninu við orðabókina en sú aðferð reyndist ófær þar sem slíkar tengingar þyngja vefsamskiptin mikið en það gerir almennum notendum erfitt um vik með niðurhal. Þá var gripið til þess úrræðis að útbúa glósulista til hliðar við námskeiðið. Í hverjum lista er skýrð merking allra þeirra orða sem koma fyrir í hverjum þræði. Orðalistinn gerði aðstandendum *Icelandic Online* I einnig kleift að aðlaga orðabókargrunninn í Wisconsin á svipaðan hátt og gert var með málfræðigrunninn, þ. e. valin er merking orða í því samhengi sem þau koma fyrir í námsefninu eingöngu en annarri merkingu sleppt. Þessari aðlögun fylgdu vandamál svo sem í hvaða röð hjálparmálin fjögur, sem verða notuð, ættu að koma en þó voru tvö vandamál sérstaklega erfið og tímafrek: Í fyrsta lagi var það sem kallað hefur verið *fossasigsvandamálið* en orðið *fossasig* hefur fengið mun stærri og víðfeðmari merkingu en bara það að síga í fossa. Vandamálið tengist því að reynt var að velja þemu fyrir hvern bálk sem höfða myndu til nemenda og væru spennandi og nýstárleg. Í fyrsta kafla í fyrsta bálki í *Icelandic Online* I fara persónurnar í námskeiðinu í *fossasig*. Þetta orð, *fossasig*, er ekki aðalinntak námsins og því ekki aðalatriði þegar kemur að því að vinna að kennslumarkmiðum fyrsta bálks. En orðið *fossasig* þurfti að skýra og orðabókarmenn voru eðlilega tregir að bæta sjaldgæfum samsettum orðum eins og *fossasig* í netorðabókina. Þetta orð er því notað yfir þetta vandamál almennt í verkefninu þ. e. hvernig eigi að koma merkingu mjög sérhæfðra orða og samsettra orða, klasa og orða úr óformlegu talmáli á framfæri án þess að íþyngja orðabókinni of mikið og án þess að trufla flæði námsins.

Hitt vandamálið var að við tengingu annars orðsins í námskeiðinu við orðabókina, þ. e. tengingu sagnarinnar *að heita* sbr. *Ég heiti*. Þar kom fyrst upp merkingin *Jón heitinn*. Augljóst er að vandamál af þessu tagi greiða ekki fyrir því að nemandinn átti sig á merkingu sagnarinnar *að heita* né virka sem hvatning til frekara náms. Vandamálið verður enn flóknara þegar um er að ræða t.d. algengar forsetningar þar

sem mismunandi merkingu og noktunarmöguleikum er lýst á mörgum blaðsíðum. Þá eru líkur á að upplýsingarnar verði öllum nema þeim allra áhugasömustu ofviða. Til að auðvelda nemendum *Icelandic Online I* að finna viðeigandi merkingu orða og trufla ekki flæði var hvert einasta orð í námsefninu tengt aðeins þeirri merkingu orðsins sem við átti hverju sinni og öðru sleppt. Hönnun sérstakra orðalista, sem áður er getið, gerði mögulegt að útskýra orð eins og *fossasig* auk ýmissa klasa s.s. *góðan daginn* o.s.frv. sem ekki voru í orðabókargrunninum og nemendur höfðu ekki forsendur til að leita uppi vegna lítillar kunnáttu.

Enn standa þó eftir málfræðiupplýsingar í grunninum sem eiga við allar merkingar orðanna. Til dæmis kemur fram í orðabókinni að sögnin *að heita* geti stýrt nefnifalli og þágufalli þó svo að í umræddri merkingu standi hún með nefnifalli. Ef aðeins sú málfræði sem við á er valin riðlast öll orðabókin. Þetta vandamál er ennþá óleyst en ljóst er að sú vinna sem fer í að tengja orðin í námsefninu við viðeigandi merkingu eingöngu er afar tímafrek en vel þess virði. Nemendur þurfa ekki að eyða miklum tíma í að leita að merkingu orða né í leit að málfræðiupplýsingum sem þeir þurfa til að geta tileinkað sér náms efnið. Aðlögunin virkar því hvetjandi á nemendur og eykur líkur á því að þeir haldi áfram í námskeiðinu. Á mynd 2. má sjá útskýringar á merkingu og notkun forsetningarinnar *á* eins og hún kemur fyrir í textanum (*á Íslandi*):

Mynd 2. Merking forsetningarinnar á aðlöguð málfærni nemandans og námsefninu
Textinn er tekinn úr bálki 2. í *Icelandic Online 1*

Upprunalega orðabókin og þær skýringar á forsetningunni *á* sem notandi sér þegar hann fer beint inn á orðabókina líta hins vegar svona út:

2á *prep / adv*

A. *prep (acc)*

1. (*um hreyfingu/of movement*) on, onto, in, into

- hlaupa ~ vegginn** run into the wall
- ganga ~ fjöll** go mountain climbing
- fara ~ bókasafnið** go to the library

2. (*um tíma/of time*) on, in

- ~ mánudaginn** on Monday
- ~ morgun** tomorrow
- ~ morgnana** in the morning(s)
- ~ veturna** in (the) winter
- tvisvar ~ dag** twice a day

B. *prep (dat)*

1. (*um stað/of place*) on, in, at

- ~ götunni** on the street
- ~ horninu** at the corner
- ~ Íslandi** in Iceland

2. (*um tengsl/of relations*)

- nafn ~ e-u** name of sth
- eyrun ~ mér** my ears
- gluggarnir ~ húsinu** the windows of the house
- skortur ~ timbri** lack of timber

3. (*um tíma/of time*) in, at

- ~ einni viku** in a week
- ~ jóluunum** at Christmas
- hún er ~ niunda árinu** she is eight (going on nine)
- ~ þeim tíma** at that time
- gera e-ð ~ tíu dögum** do sth in the course of ten days

4. *phrases*

- bók ~ ensku** a book in English
- þekkja e-n ~ röddinni** know sby by his voice

C. *adv*

- myrkur var ~** darkness had fallen
- honum liggur ~** he's in a hurry
- það finnst ~, það sér ~** it shows, one can see it

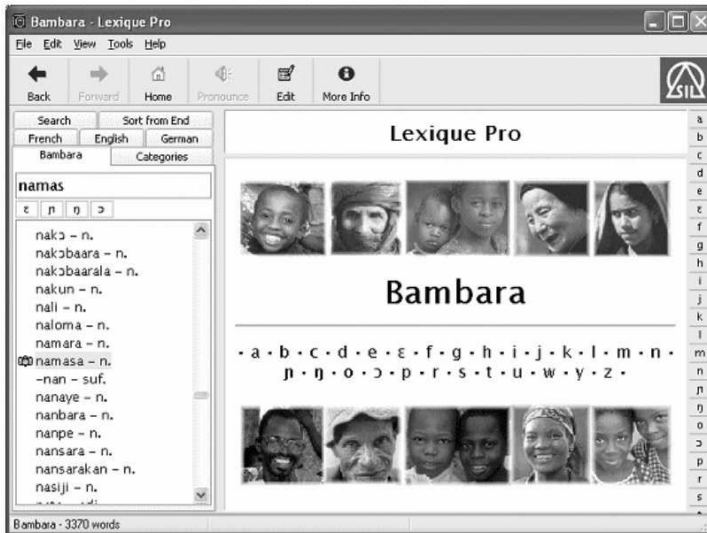
Mynd 3 sýnir hefðbundna orðabókaskýringu á merkingu forsetningarinnar *á*

Ljóst er að fyrra dæmið er mun skýrara og hentar betur þeim sem eru að hefja nám í íslensku.

6 Notkun hjálparmiðla á netinu

Ef til vill mætti segja að vegna þess hversu greiðan aðgang nemendur hafa að alls kyns orðabókum, alfræðisöfnum og málfræðilýsingum á netinu sé óþarfi að vera að leggja vinnu og fjármagn í hönnun upp-sláttarrita sem haldið er úti af sérfræðingum. Kennarar og nemendur sækja í síauknum mæli ókeypis forrit og fá aðgang að gjaldfrjálsum gagnabönkum á vefnum. Sem dæmi um frítt forrit til orðabókagerðar má nefna *Lexiquepro* þar sem setja má saman myndir, vídeó og hljóð-skrár.

Features - Introduction

Mynd 4. sýnir dæmi um forrit sem sækja má á vefnum
<http://www.lexiquepro.com/features.htm>

Gagnagrunnar eins og www.wikipedia.com verða sívinsælli sem og notkun *Google* og annarra leitarvéla eins og áður er lýst. *Wikipedia* er opið alfræðisafn þar sem hver sem er getur sett inn upplýsingar. En við nánari athugun t.d. á hvað þar stendur um íslenska beygingar- og setningafræði kemur í ljós að hér er alls ekki um lýsingu á íslenskri málfræði að ræða heldur afar stutta kynningu á almennri beygingarfræði.

Many [German](#) speakers will find Icelandic morphology familiar. Almost every morphological category in one language is represented in the other. [Nouns](#) are declined for [case](#), [number](#) and [gender](#), [adjectives](#) for case, number, gender and [comparison](#), and there are two [declensions](#) for adjectives, weak and strong. Icelandic possesses only the [definite article](#), which can stand on its own, or be attached to its modified noun (as in other [North-Germanic](#) languages). [Verbs](#) are [conjugated](#) for [tense](#), [mood](#), [person](#), number and [voice](#). There are three voices, active, passive and medial, but it may be debated, whether the medial voice is a voice or simply an independent class of verbs of its own. There are only two simple tenses, past and present, but to make up for that there are a number of auxiliary constructions, some of which may be regarded as tenses, other as [aspects](#) to varying degrees.

Syntax

Icelandic is [SVO](#), generally speaking, but the inflectional system allows for quite some freedom in word order.

Mynd 5. Lýsing á íslenskri beygingarfræði á wikipedia
http://en.wikipedia.org/wiki/Icelandic_language#Morphology

Að sjálfsögðu ber að fagna því að hægt er að nálgast upplýsingar um nánast hvað sem er á vefnum en hins vegar vakna spurningar um gæði slíkra gagnabanka bæði varðandi innihald og svo viðhald. Verkefni á borð við NORDIT (2002) o. fl. sýndu fram á að til er ógrynni vefsíðna sem einhverjir velviljaðir hafa sett upp en síðan ekki haldið við og uppfært sjaldan. Glæsileg forrit tryggja ekki gæði innihaldsins.

Þegar kemur að notkun orðabóka og gagnabanka til tungumálanáms er ljóst að upplýsingaleitin krefst einhverrar tungumálakunnáttu og ekki síður kunnáttu í að leita, meta og velja upplýsingar á netinu — þ. e. tölvulæsi. Oft er talað um að ungir nemendur séu ákaflega færir í að nota tölvur til ýmissa hluta en það þýðir ekki að þeir séu færir um að meta réttmæti og nýta sér þær upplýsingar sem þeir hafa við höndina í tölvunum og á netinu sér til gagns (Sólveig Jakobsdóttir 2005). Þá má draga í efa hvort það að þjálfra málfærni sé sama ferli og það að byggja upp þekkingu t.d. í sögu eða landafræði eins og sambandshyggjumenn halda fram. Ef svo væri, væri ekki til sá greinarmunur sem allir eru sammála um að sé á því að kenna t.d. sögu eða landafræði á netinu og svo aftur að þjálfra nemendur í erlendum tungumálum þar sem þeir þurfa að afla sér þekkingar á því máli sem þeir eru að læra.

Það þarf líka að auka rannsóknir á hegðun þeirra sem nota netið til að læra tungumál og þá sérstaklega hvernig nemendur nota hjálparmiðla en rannsóknir á því hvort og þá hvernig nemendur nota orðabækur og málfræðigrunna eru afar fáar. Þær rannsóknir sem til eru miðast við háskólanema að læra þýsku eða finnsku og benda til þess að nemendur þurfi sérstaka hvatningu til að sækja sér upplýsingar, annars eru þeir ólíklegir til þess. Eftirgjöf og skýringar nýtast best ef þær fjalla um eitt atriði í einu og skýringar mega helst ekki vera nema 3 línur að lengd (Heift 2004, 2005; Chappelle 2003:4 kafli).

Þá hefur komið fram að notendur verða sífellt tregari til að greiða fyrir bjargir á netinu. Til dæmis hefur sala á tungumálanámskeiðum á CD tölvudiskum dregist saman um helming í Bretlandi undanfarin tvö ár (Davies 2005). Áður en ráðist er í viðamikla þróunarvinnu á gagnagrunnum á netinu til tungumálakennslu þurfum við því að þekkja betur hegðunarmynstur þeirra nemenda sem líklegir eru til að nýta sér síaukið upplýsingaflæði á vefnum. Gagnagrunnar verða að vera aðgengilegir sem flestum og í tungumálanámi einnig þeim sem ekki hafa mikla færni í tungumálinu.

7 Lokaorð

Í framhaldi af reynslunni af þróun hjálparmiðla við *Icelandic Online* er óhjákvæmilegt að ýmsar vangaveltur komi upp um hvernig byggja megi upp alhliða gagnabanka um tungumál eins og íslensku sem fáir tala og því mikilvægt að huga að skilvirkni og kostnaði slíkra verkfæra. Æskilegast væri að slíkur gagnabanki um íslenskt mál geti þjónað sem flestum þannig að ekki þurfi að leggja í kostnað við marga dýra gagnabanka. Slíkur gagnabanki innihéldi upplýsingar um íslenskt mál og væri þannig uppbyggður að úr honum mætti sækja upplýsingar við hæfi notandans hvort sem hann er fræðimaður í málfræðirannsóknum eða byrjandi í íslensku sem erlendu máli. Hugsanlega mætti byggja gagnabankann upp eftir sömu leiðum og hjálparmiðla *Icelandic Online* þ. e. í ákveðum lögum eftir magni og nákvæmni upplýsinganna. Efst sé þá einföld lýsing við hæfi þeirra sem eru að stíga fyrstu skrefin í íslenskunáminu ásamt myndum til að auðvelda skilning auk algengra málnotkunardæma. Eitt lag gæti verið byggt á beygingarlýsingum Orðabókar Háskólans <http://www.lexis.hi.is/beygingarlysing>, með sérstakri áherslu á beygingar algengra orða. Annað lag gæti þjónað sama tilgangi og handbækur um ritun og almenna málnotkun fyrir alla notendur. En að baki liggi nákvæmur, alhliða gagnabanki með nákvæmri lýsingu á íslenskri máluppbyggingu í samræmi við nýjustu rannsóknir í málvísindum.

Heimildaskrá

- Birdsong, D. 1999. *Second Language Acquisition and the Critical Period Hypothesis*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates
- Birna Arnbjörnsdóttir. 2003. *Beygingamál og helstu kenningar um tileinkun erlendra mála: Tillaga að rannsóknaráætlun*. Erindi flutt á Hugvísindapingi Háskóla Íslands í Reykjavík 1. nóvember 2003.
- Birna Arnbjörnsdóttir. 2004. Teaching Morphologically Complex Languages Online: Theoretical Questions and Practical Answers. In Peter Juel Henriksen (ritstj.) *CALL for the Nordic Languages*. Copenhagen Studies in Language. 30. Copenhagen: Copenhagen Business School.
- Bley-Vroman, R. 1989. What is the logical problem of foreign language learning? Í: S. Gass & J. Schachter (ritstj.), *Linguistic perspectives on*

- second language acquisition*, bls. 41–68. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bruner, J. 1974. *Going Beyond the Information Given*. New York: Norton.
- Chapelle, C. 2003. *English Language Learning and Technology*. Philadelphia: John Benjamins Publishing.
- Clahsen, H., I. Sonnenstuhl, og J. P. Blevins. 2003. Derivational morphology in the German mental lexicon: a dual-mechanism account. Í: H. Baayen & R. Schreuder (eds.), *Morphological Structure in Language Processing*. New York: Mouton de Gruyter.
- Davis, Graham. 2005. Í tölvuskeyti til höfundar 8. mars 2005.
- Doughty C. og J. Williams. 1998. *Focus on Form in Classroom Second Language Acquisition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ellis, N. C. 2003. Constructions, Chunking and Connectionism: The Emergence of Language Structure. Í: Doughty and Long (ritstj.) *The Handbook of Second Language Acquisition*, bls. 63–103. Oxford: Blackwell.
- Gunnar Þorsteinn Halldórsson. 2004. *Málfræðigrunnur með Icelandic Online*. Óprentað handrit.
- Heift, T. 2004. Corrective Feedback and Learner Uptake in CALL. *ReCALL Journal*, Cambridge University Press, Volume 16:416–431.
- Heift, T. 2005. Inspectable Learner Reports for Web-based Language Learning. *ReCALL Journal*, Cambridge University Press, 17:32–46.
- Hubbard, Phillip. 2004. *Using Google as Tool for Writing Instruction*. Erindi flutt á ráðstefnu EUROCALL í Vínarborg 6. september 2004. *Icelandic Online I*: <http://www.icelandic.hi.is>
- Íslensk-ensk orðabók. 1989. Sverrir Hólmarsson, Chris Sanders og John Tucker (ritstj.). Reykjavík: Iðunn.
- Jackendoff, R. 1994. *Patterns in the mind*. New York: Basic Books.
- Kern, R., P. Ware og M. Warschauer. 2004. Crossing frontiers: New directions in online pedagogy and research. *Annual Review of Applied Linguistics* 24: 243–260.
- Kolbrún Friðriksdóttir. 2004. *Íslenska sem annað mál: Hvernig lærist fallbeyging nafnorða í íslensku?* Óprentuð M.A.-ritgerð í íslenskri málfræði. Háskóli Íslands.
- Krashen, Stephen. 1989. *Principles and Practice in Second Language Acquisition*. Oxford: Pergammon Press.
- Lantolf, J. 2000. *Sociocultural Theory and Second Language Learning*. New York: Oxford University Press.

- Lardiere D. 1998. Case and tense in the 'fossilized' steady state. *Second Language Research*, 14:1–26.
- NORDIT : *Kvalitetsutveckling av IT läromaterial för nordiska språk*. 2002. Nordiska Ministerrådet.
- Norris, J. og L. Ortega, 2000. Effectiveness of L2 instruction: A research synthesis and quantitative meta-analysis. *Language Learning*, 50:417–528.
- Peregoy S. og O. Boyle. 1993. *Reading, Writing and Learning in ESL: A Resource Book for K-12 Teachers* (2. útgáfa). New York: Longman.
- Pinker, S. og A. Prince. 1988. On language and connectionism: Analysis of a parallel distributed processing model of language acquisition. *Cognition*, 28:73–193.
- Pinker, S. og A. Prince. 1994. Regular and irregular morphology and the psychological status of rules of grammar. Í: Lima, S.; Corrigan, R. & Iverson, G. (ritstj.) *The Reality of Linguistic Rule*, bls. 321–351. Amsterdam: John Benjamins.
- Rumelhart, D. E., og J. L. McClelland. 1986. *Parallel Distributed Processing: Explorations in the Microstructure of Cognition. Volume 1: Foundations*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Schmidt, R., og S. Frota. 1986. Developing basic conversational ability in a second language: A case study of an adult learner of Portuguese. Í: R. Day (ritstj.), *Talking to Learn: Conversation in Second Language Acquisition*, bls. 237–326. Rowley, MA: Newbury House.
- Sólveig Jakobsdóttir. 2005. <http://soljak.khi.is/netnot>. Sótt 15. ágúst 2005.
- Sverrir Hólmarrsson, Chris Sanders og John Tucker. Íslensk-ensk orðabók. <http://digiColl.library.wisc.edu/IcelOnline/Search.TEId.html>.
- Warschauer, M. 1998. *Interaction, Negotiation and Computer-Mediated Learning*: www.insa-lyon.fr/Departements/CDRL/interaction.html. Sótt 20. ágúst 2005.
- Warschauer, M. og R. Kern (Ritstj.). 2000. *Network-based Language Teaching: Concepts and Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.

Abstract

The reflections presented in this article grew out of the author's experience in the development of an online grammar resource and glossary and their adaptation to the proficiency levels of the students and the content of *Icelandic Online*. *Icelandic Online* is an online tutorial for

learning Icelandic as a foreign language. This article describes how the online grammar source and dictionary entries were scaffolded or layered so that they could benefit the beginning learner. These resources play an especially important role in the learning of inflected languages where words can have many different forms and there is a focus on form in the early stages of learning. The distinction between grammars and dictionaries as encyclopedias and as handbooks for language learning is highlighted and the importance of this distinction in current theories of adult language learning and pedagogy is discussed. Finally the author reflects on how scaffolding could benefit small languages like Icelandic as information contained in a single online linguistic resource could be layered in a similar fashion as the resources attached to *Icelandic Online* and thus be used as a handbook for practical purposes but also as a corpus for conducting research.

Keywords:

Computer Assisted Language Learning, Scaffolding Auxiliary Resources in Online Language Learning

Lykilorð:

Tungumálakennsla með tölvum, aðlögun hjálparmiðla að málfærni nemenda

Birna Arnbjörnsdóttir
dósent, enskuskor
Hugvísindadeild
Háskóla Íslands
birnaarn@hi.is